

УДК 712.253

ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ ДЕРЕВНОЇ РОСЛИННОСТІ КИЇВСЬКИХ ПАРКІВ, СТВОРЕНИХ НА БАЗІ РОСЛИННОСТІ ЗАПЛАВИ ДНІПРА

Ю.О. КЛИМЕНКО

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 Київ, вул. Тімірязєвська, 1

Подано характеристику п'яти парків Києва, які створені на базі рослинності заплави Дніпра. Простежено тенденцію зменшення луків і збільшення площі лісового типу садово-паркового ландшафту, зміни тополевих насаджень деревостаном клена ясенюлистого.

При створенні багатьох київських парків використовувалась як база природна рослинність, більшою або меншою мірою змінена впливом людини. Тому парки Києва можна розділити на три групи: 1) створені на базі лісів із сосни звичайної; 2) на основі лісів із дуба звичайного; 3) на базі рослинності заплави Дніпра.

Розглянемо тенденції зміни деревної рослинності парків третьої групи.

У стародавні часи заплава була переважно вкрита лісами — заплавними дібровами. Із часом ці ліси стали вирубувати і на їх місці випасати худобу, вести заготовку сіна. Це призводило до утворення луків. У XVI—XVII ст. процес знищення лісів взагалі, і заплавних зокрема, посилювався. Вважається [1], що саме тоді виникли лучні простори вздовж Десни — притоки Дніпра. У XVIII—XIX ст. площі лісів різко скоротилися. Луки вздовж річок стали одним з найхарактерніших ландшафтів.

Але рослинність заплав річок — це не тільки луки, а й ліси, чагарники і інтразональна рослинність боліт. Заплавна рослин-

ність формується у специфічних умовах. Під час весняних повеней значні площі вкриваються водою (на Трухановому острові, який знаходиться у межах Києва, період затоплення сягав 20 і навіть 40 днів). І хоча створення Київського (1964) та Канівського (1976) водосховищ вплинуло на рівні весняних повеней у Києві, цей чинник залишився.

Ми порівнювали плани Києва різних років, починаючи з досить точного топографічного плану 1799 р. і закінчуючи нашими днями, та встановили, що через повені, а також цілеспрямовану діяльність людей берегова лінія Дніпра та його проток, контури островів за цей період дещо змінювалися.

Крім того, на одних ділянках, які вкриваються навесні водою, відбувається розмив ґрунту, на інших — його відкладання, в деяких місцях утворюються пісчані наноси, під якими поховані більш родючі ґрунти. Все це призводить до строкатості і складності ґрунтових умов.

Наведені чинники слід враховувати при аналізі рослинності парків Києва, створених в заплаві Дніпра.

До війни 1941—1945 рр. на території Труханова острова і сучасного Гідропарка були

ТАБЛИЦЯ 1. Баланс територій київських парків, створених на базі рослинності заплави Дніпра

Об'єкт	Загальна площа, га	У тому числі площа, га					
		насаджень	доріжної мережі	будівель	водойм	откосів та пляжів	непаркових ділянок
Парк Дружби народів	222	186	13,0	1,2	1,4	16,4	4,0
Труханів острів	453	368	9,7	5,5	16,6	19,0	34,2
Долобецький острів	120	95	6,69	0,67	0,14	13,2	4,3
Гідропарк	187	151	11,0	5,7	4,8	9,5	5,0
Наводницький парк	14,40	9,7	3,16	0,18	0	1,36	0

ТАБЛИЦЯ 2. Розподіл площ насаджень київських парків, створених на базі рослинності заплави Дніпра, за типами садово-паркових ландшафтів

Об'єкт	Площа насаджень*, га	Розподіл площі насаджень за типами садово-паркових ландшафтів, га/%					
		Лучний	Парковий	Лісовий	Регулярний	Садовий	Альпійський
Парк Дружби народів	186	123,2/66,2	8,1/4,3	52,0/28,0	2,7/1,5	0/0	0/0
Труханів острів	368	80,0/21,7	50,0/13,6	238,0/64,7	0/0	0/0	0/0
Долобецький острів	95,0	42,0/44,2	9,0/9,5	44,0/46,3	0/0	0/0	0/0
Гідропарк	151	18,0/11,9	55,8/37,0	70,0/46,3	6,0/4,0	1,2/0,8	0/0
Наводницький парк	9,7	0/0	1,0/10,3	0/0	8,6/88,7	0/0	0,1/1,0

* Тут і в табл. 3 приймається за 100 %.

поселення. Їх знищили німецько-фашистські війська. Парки створені вже у повоєнні роки. Так, посадки дерев та кущів на Трухановому острові було розпочато у 1948 р. До того [2, 3, 6] на ньому деревних насаджень було зовсім мало (верба біла, тополя чорна, клен ясенolistий та деякі інші види), а переважали луки, зарості шелюги та голі піски. Наводницький парк почали створювати у 1951 р. (тоді він називався Парком ім. В. Примакова), Гідропарк — у 1965 р., Долобецький острів став перетворюватися на парк у 1966 р., а парк Дружби народів закладено у 1972 р.

Для об'єктів дослідження нами готувалися матеріали, які відображають: 1) ландшафтний план парку (за класифікацією Л.І. Рубцова [4, 5]), 2) план деревної рослинності. Відомості про баланс територій обстежених парків, а також про площу непаркових ділянок на об'єктах дослідження (лінії метро, автомагістралі, місця зберігання моторних човнів, території підприємств та організацій, діяльність яких не пов'язана з відпочинком відвідувачів, тощо) подано в табл. 1.

Як приклад на рис. 1, 2 наведено ландшафтні плани Долобецького острову та Гідропарку, а цифровий матеріал про ландшафти об'єктів дослідження подано в табл. 2.

Лучні ландшафти переважають (у відсотках) у парку Дружби народів, менше їх на Долобецькому і набагато менше — на Трухановому острові і в Гідропарку. Відповідно на двох останніх об'єктах переважають лісовий і парковий типи садово-паркових ландшафтів. Це наслідки того, що тут колись були поселення, а також проведених робіт зі створення насаджень.

У ландшафтному відношенні окреме положення займає невеличкий Наводницький парк, більша частина якого має регулярне планування.

Слід відзначити, що життєздатний самосів тополь з'являється лише на луках (під пологом тополь та видів другого ярусу він розвиватися не може через затінення). Коли луки скошувалися, самосів нищився. Проте з припиненням на якихось ділянках скошування самосів зберігається, і з нього починають утворюватися гайки. Таким чином, не

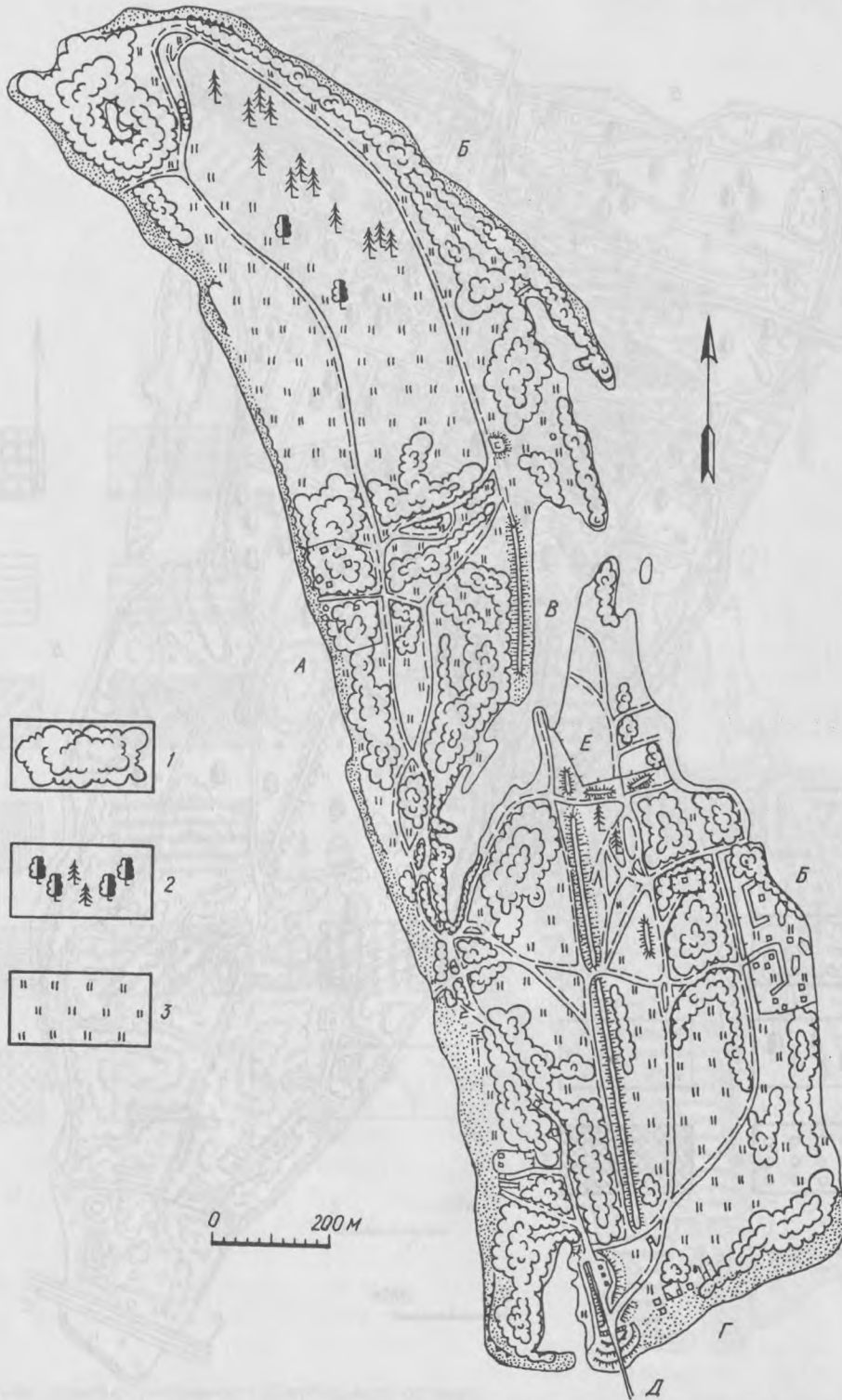

РИС. 1. Ландшафтний план Долобецького острова. Типи садово-паркових ландшафтів:
 1 — лісовий, 2 — парковий, 3 — лучний; А — Десенка (Чорторій), Б — Русанівська протока, В — Русанівська затока, Г — Венеціанська протока, Д — міст через Венеціанську протоку, Е — човнова станція

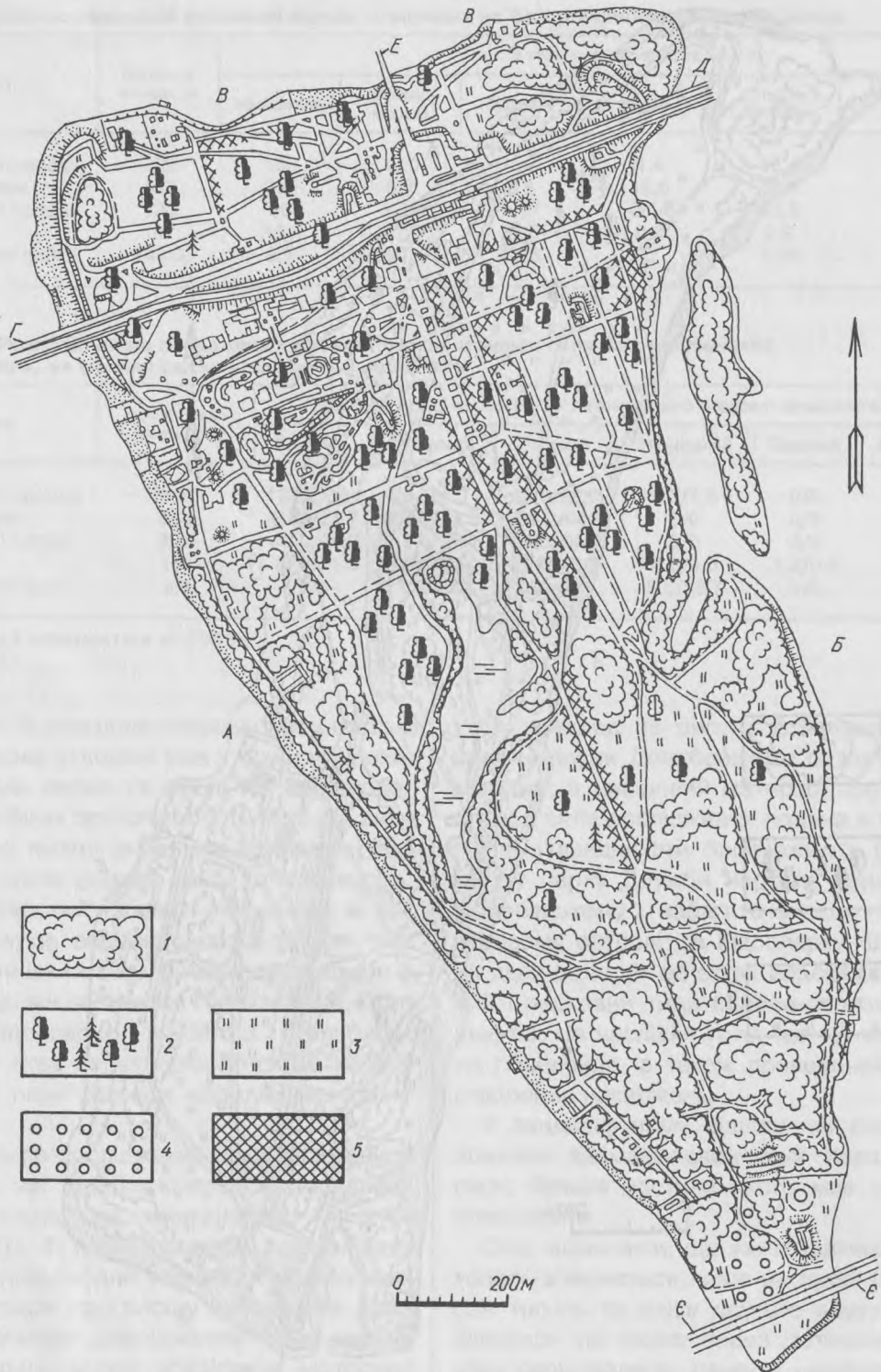

РИС. 2. Ландшафтний план Гідропарку. Типи садово-паркових ландшафтів:

1 — лісовий, 2 — парковий, 3 — лучний, 4 — садовий, 5 — регулярний; А — Дніпро, Б — Русанівська протока, В — Венеціанська протока, Г — міст Метро, Д — Русанівський міст, Е — міст через Венеціанську протоку, Є — міст ім. Є.О. Патона

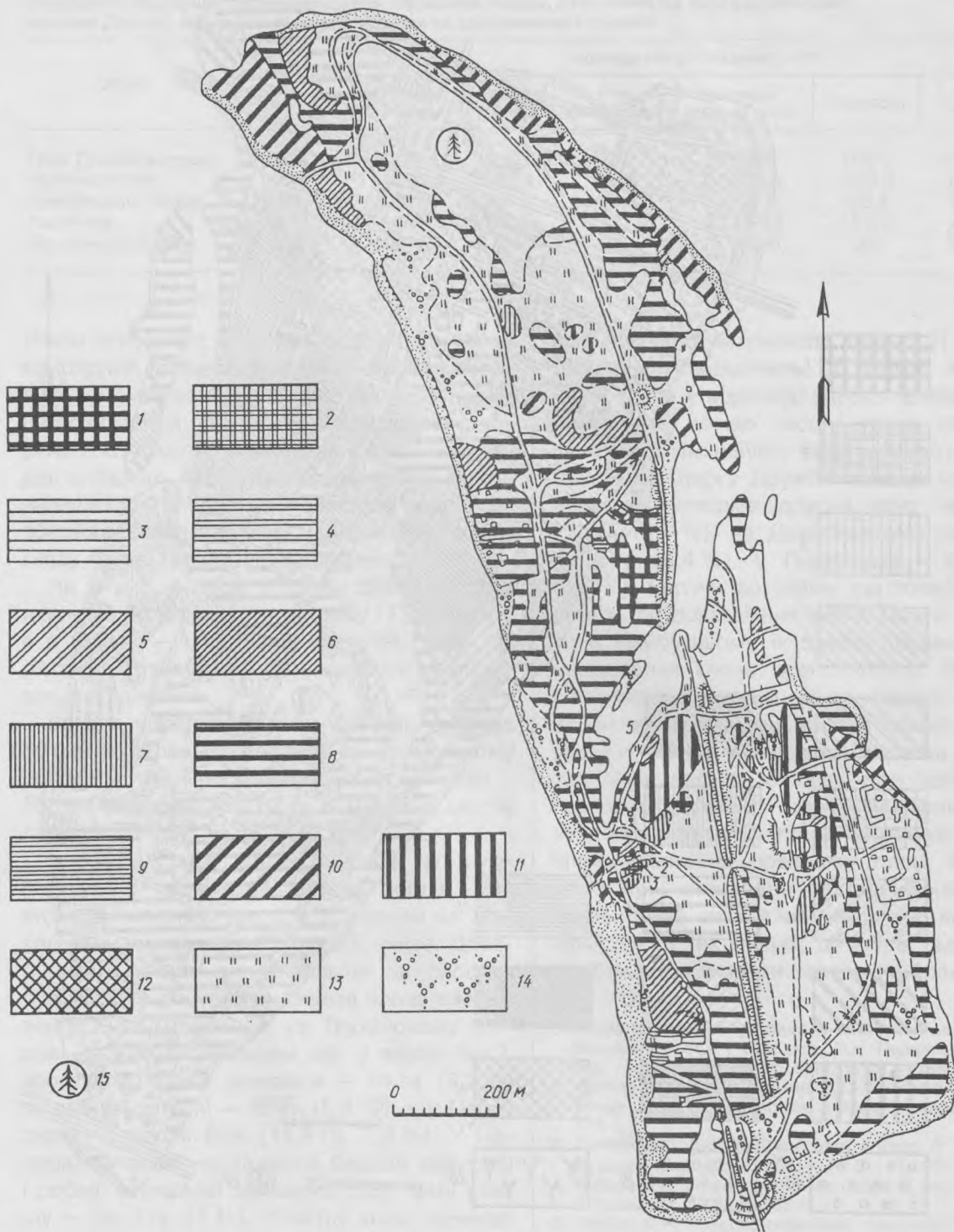

РИС. 3. План деревної рослинності Долобецького острову:

1 — дуб звичайний, 2 — дуб червоний, 3 — ясен звичайний та ясен ланцетолистий, 4 — в'яз гладкий та в'яз шорсткий, 5 — клен цукристий, 6 — клен ясенolistий, 7 — береза повисла, 8 — тополя чорна, 9 — тополя біла, 10 — верба біла та верба ламка, 11 — сосна звичайна, 12 — ділянка, на якій жоден вид не переважає, 13 — луки, 14 — зарості верби гостролистої, 15 — соснове рідколісся

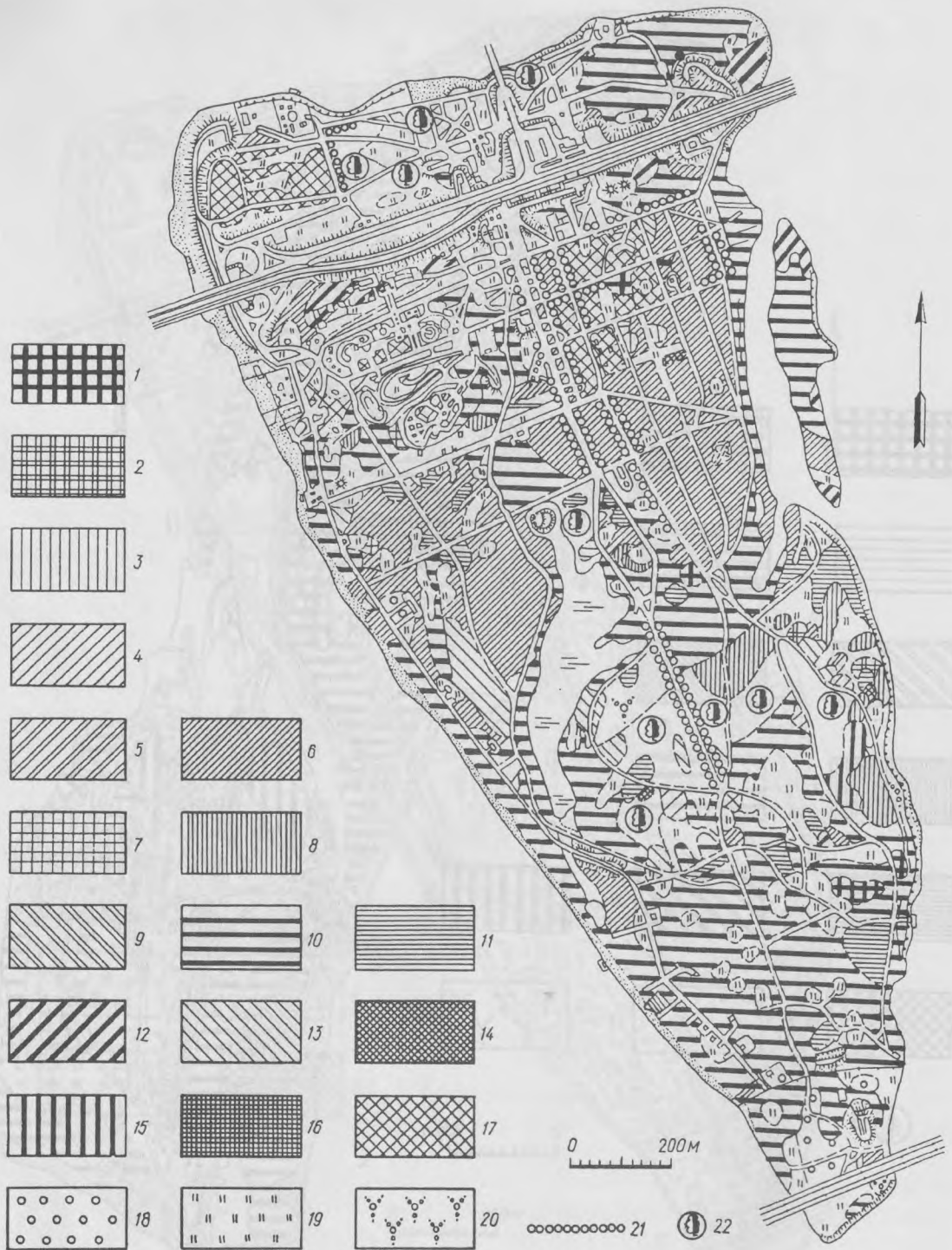

РИС. 4. План деревної рослинності Гідропарку:

1 — дуб звичайний, 2 — дуб червоний, 3 — липа серцелиста, 4 — клен гостролистий, 5 — клен цукристий, 6 — клен ясенolistий, 7 — гіркокаштан звичайний, 8 — береза повисла, 9 — горобина звичайна, 10 — тополя чорна, 11 — тополя біла, 12 — верба біла та верба ламка, 13 — робінія звичайна, 14 — інші види листяних дерев, 15 — сосна звичайна, 16 — ялина європейська, 17 — ділянка, на якій жоден вид не переважає, 18 — плодовий сад, 19 — луки, 20 — зарості верби гостролистої, 21 — рядова посадка листяних дерев, 22 — рідколісся з листяних дерев

ТАБЛИЦЯ 3. Розподіл площ насаджень Київських парків, створених на базі рослинності заплави Дніпра, між видами, рідколіссями та галявинами і луками

Об'єкт	Площа насаджень, га	Розподіл площі насаджень, га/%					
		Тополя чорна	Верба біла	Клен ясенolistий	Інші види дерев та кущів	Рідколісся	Луки, галявини
Парк Дружби народів	186	40/21,5	13/6,9	0/0	17/9,2	15/8,1	101/54,3
Труханів острів	368	123/33,4	10/2,7	9/2,4	132/35,9	33/9,0	61/16,6
Долобецький острів	95	30/31,6	6/6,3	4/4,2	12/12,6	8/8,4	35/36,9
Гідропарк	151	51,6/34,2	3/2,0	36/23,9	30,4/20,1	10/6,6	20/13,2
Наводницький парк	9,7	1,4/14,4	0,1/1,0	0/0	5,7/58,9	0/0	2,5/25,7

тільки створення штучних насаджень, але й природний процес заростання луків призводить до зменшення їх площ. До певної межі це позитивний процес, бо насадження створюють комфортні умови для відпочинку людей у парках. Але й лучні ландшафти мають залишитися на достатній частині площі. Це збереже різноманітність ландшафтного вигляду парків і умов для відпочинку.

На рис. 3, 4 подано плани деревної рослинності Долобецького острова і Гідропарку, а в табл. 3 — цифровий матеріал, який характеризує значення основних видів на об'єктах дослідження.

Всього у парку Дружби народів зростає 50 видів деревних рослин, на Трухановому острові — 62, на Долобецькому острові — 56, в Гідропарку — 102, а в Наводницькому парку — 85.

Наведені в табл. 3 дані свідчать, що в насадженнях переважає тополя чорна. Цей вид крім масивів також є основним на рідколіссях (виключення складає лише Долобецький острів, де найбільше за площею рідколісся є сосновим). Значні площі займає верба біла. Щоправда, на Трухановому острові на площах, більших ніж у верби білої, зростають сосна звичайна — 34 га (9,2 %) та дуб звичайний — 20 га (5,4 %), а у Гідропарку — тополя біла (11,8 га, 7,8 %). У Гідропарку також насадження берези повислої і робінії звичайної займають таку саму площу — по 3 га (2 %). Помітну роль починає відігравати клен ясенolistий (у Гідропарку він вже перебуває серед домінуючих видів).

Треба враховувати, що в усіх парках тополеві насадження на багатьох ділянках ма-

ють невелику зімкненість (0,4—0,6), дерева тополь суховершинять, а другий ярус під ними часто утворюють зарості клена ясенolistого (в деяких місцях також ясенів та ільмових), зімкненість яких доходить до 0,9. Зокрема у парку Дружби народів клен ясенolistий утворює другий ярус на площі 23 га (12,4 %), на Долобецькому острові — на 8 га (8,4 %), у Гідропарку — на 13 га (8,6 %). Беручи до уваги, що тополі не належать до довговічних видів, можна очікувати в майбутньому їх заміни переважно на насадження клена ясенolistого. За декоративними якостями це не кращий вид для зеленого будівництва, а його здатність утворювати рясний самосів та поросьть від пнів завдають багато клопоту при догляді за парками. Обмежити розповсюдження клена ясенolistого може тільки комплекс заходів, спрямованих на розчистку площ від його самосіву і створення на цих місцях насаджень (щоб екологічна ніша не лишалася вільною). В тих місцях, де є для цього умови, бажано відновити заплавні діброви.

1. Атлас природных условий и естественных ресурсов Украинской ССР / Под ред. П.Н. Першин. — М.: Гл. упр. геодезии и картографии, 1978. — 184 с.
2. Лаптев А.А., Барановский Е.Д. Зеленые богатства Киева и его окрестностей. — Киев: Урожай, 1966. — 118 с.
3. Лаптев О.О. Дніпровський парк у Києві // Охороняйте рідну природу. — 1967. — № 5. — С. 20—25.
4. Рубцов Л.И. Проектирование садов и парков. — М.: Стройиздат, 1979. — 183 с.
5. Рубцов Л.И. Садово-парковий ландшафт. — Киев: Изд-во АН УССР, 1956. — 211 с.
6. Шарлеман Э.В. Очерк Труханова (Алексеевского) острова. — Киев: Тип. С.Г. Слюсаревского и А.И. Филиппова, 1914. — 21 с.

Надійшла 03.02.2000

ТЕНДЕНЦИИ ИЗМЕНЕНИЯ ДРЕВЕСНОЙ РАСТИТЕЛЬНОСТИ КИЕВСКИХ ПАРКОВ, СОЗДАНЫХ НА БАЗЕ РАСТИТЕЛЬНОСТИ ПОЙМЫ ДНЕПРА

Ю.А. Клименко

Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины, Киев

Дана характеристика пяти парков Киева, созданных на базе растительности поймы реки Днепр. Прослежена тенденция уменьшения лугов и увеличения площади растительности лесного типа садово-паркового ландшафта, смены тополевых насаждений древостаном клена ясенелистного.

THE TENDENCIES OF CHANGE IN ARBORESCENT PLANTATION OF KYIV PARKS CREATED ON THE BASIS OF THE DNIEPER RIVER BASIN PLANTATIONS

Yu.A. Klimenko

M.M. Grischko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

Specific features of 5 Kiev parks, created on the basis of the Dnieper river basin plantations are presented. There is a clearly traced tendency towards the reduction of meadows and increase of the area of gardens and parks, an exchange of a poplar for an Box Elder.